

Tvorivé písanie a žiacka slohová tvorivosť

Katarína Bieleková, Filozofická fakulta PU, katarina244@azet.sk

Eleonóra Zvalená, Filozofická fakulta PU, znora@centrum.sk

Kľúčové slová: tvorivé písanie, techniky tvorivého písania, pisateľské schopnosti, slohová tvorivosť, slohové vyučovanie

Key words: kreatives Schreiben, die Techniken des kreativen Schreibens, die Fähigkeiten des Schreibers, die Stilbildungskraft, der Stilunterricht

1 Tvorivé písanie

Tvorivé písanie vymedzujeme ako „činnosť, pri ktorej probíhajú určité psychické pochody a psychomotorické činnosti, jejichž výsledkem je konstruktivně nové dílo, jehož hodnotu lze ve výsledku akceptovat jako pozitivní. Máme konkrétně na mysli například vyvolávání fantazijních představ, které si autor zaznamenává, tvorbu nových slovních zmyslových vjemu, aktivní koncentraci na práci levé nebo pravé hemisféry“ (Fišer, 2001, s. 18).

Spisovateľ D. Hevier (2006, s. 86) tvrdí, že tvorivé písanie nie je činnosťou samou pre seba, lebo „sa stáva súčasťou tvorivého konceptu, ktorý smeruje „za“ alebo „nad“ samotnú zručnosť vytvárať písaný text“.

Tvorivé písanie sa teda pokúsime definovať ako **netradičné písomné textotvorné produkovanie konštruktívne nového nekonvenčného, ale originálneho diela, stimulovaného rozličnými technikami a metódami podporujúcimi tvorivé a samostatné myslenie vychádzajúce z požiadaviek senzitivity, fluencie a flexibility, prostredníctvom ktorých má jedinec možnosť reflektovať seba a okolitý svet.**

Význam tvorivého písania (Fišer, 2001, s. 19) spočíva v:

- rozvíjanie individuálneho štýlu pisateľa bez obmedzovania tradíciami,
- praktickom zvládnutí rôznych tvorivých techník,
- uvoľnení fantázie a obrazotvornosti,
- rozvoji zmyslového vnímania,
- pozitívnom obrusovaní mravnej stránky charakteru pisateľa,
- autoterapii – odreagovanie od stresu, ale i od strachu z písania; podpora sebavedomia.

J. Palenčárová a J. Kesselová (2006, s. 97) zdôrazňujú, že procesový prístup k písaniu (ako typický prvok kreatívneho písania) poskytuje jedincom „základy pre objavovanie a ovládanie individuálneho spôsobu písania. Takto získaná sebadôvera im neskôr umožní čeliť akýmkoľvek problémom v písaní, či už v súvislosti s obsahom, štýlom, postupom, rozličnými účelmi a čitateľmi“.

„Tvorivé písanie, aplikované ako didaktická metóda, nie je pritom novodobým objavom, skôr len modifikovaným návratom k stáročnej školskej praxi, ktorá pri osvojovaní lektúry a získavaní jazykových zručností (týkalo sa to najmä latinčiny) viedla študentov k samostatnej vlastnej tvorbe, svojím spôsobom spätou s aktuálne čítaným textom. Študenti tvorili parafrázy a paródie na vybrané časti diel jednotlivých autorov (čím sa ich učili kultivovane čítať a interpretovať), prekladali ich, vlastnou tvorbou si osvojovali zákonitosti literárnych žánrov a druhov“ (Vráblová, 2006, s. 80).

V. Eliášová (2007, s. 127) poznamenáva, že definovanie tvorivého písania „kolíše od techník napomáhajúcich tvorivú manipuláciu s jazykovým materiálom („hru“ s jazykom

stimulujúcu generovanie originálnych syntagmatických spojení rôzneho typu, jednoduchých viet a pod.) až po techniky, ktoré umožňujú pestovať kritickú recepciu a interpretáciu umeleckej literatúry“. Autorka (ibid., s. 127 – 130) sa v dôsledku neexistencie jednotnej definície pokúša charakterizovať tvorivé písanie korelačne – prostredníctvom vzťahov k:

■ *písaniu* – zdokonaľovanie tvorivého písania na pozadí kultivovania jazykového prejavu v oblasti všetkých lingvistických rovín,

■ *pestovaníu literárnych kompetencií* – tvorivé písanie stimuluje citlivé dekódovanie textu, pomáha vnímať vlastný písaný produkt na základe (ne)odhalenia jeho estetických hodnôt, zvyšuje záujem o čítanie,

■ *charakteru vyučovacej aktivity a učenia (sa)* – tvorivé činnosti v jednotlivých fázach vyučovacieho procesu (motivácia, produkcia, hodnotenie), pričom tvorivé písanie má vo vzťahu k učeniu charakter:

- *činnostne orientovaného učenia sa* – individualizácia a diferenciacia v procese učenia sa, dôraz na samostatnosť,
- *učenia sa prežívaním* – učenie sa interiorizáciou a sebaaprežívaním na základe vlastnej individuálnej a kolektívnej skúsenosti,

■ *tvorivosti a motivácii* – tvorivé písanie spĺňa požiadavky tvorivého vyučovania: intuitívnosť, predstavivosť, originalita, ktoré napomáhajú kultivovaniu divergentného myslenia,

■ *rozvoju osobnosti učiaceho sa* – tvorivé písanie ako prostriedok sebavyjadrenia, sebahľadania, sebaodhaľovania, prostriedok introspekcie, seba projekcie, seba pochopenia.

Zvýšená implementácia tvorivého písania do vyučovacej praxe nachádza teda v každom smere rozvoja jedinca svoje opodstatnenie. Ako dodáva Z. Fišer (2001, s. 33), tvorivé písanie podporuje rozvoj jazykových kompetencií, literárnych kompetencií, kritických kompetencií, komunikačných kompetencií. Zasahuje všetky dôležité oblasti, ktoré sa výrazným spôsobom podieľajú na pozitívnom osobnostnom raste prostredníctvom tvorivej činnosti.

P. Dawson (In: Klimovič, 2009, s. 35 – 36) uvádza tri základné princípy, ktoré naznačujú rozvoj písateľských schopností:

1. *Čítaj ako pisateľ* – uvedené pravidlo upriamuje pozornosť na čítanie zvnútra, čo znamená, že čitateľ má pristupovať k textu očami autora, aby mu mohol vnútorne porozumieť a odhaliť v ňom medziriadkový priestor.

2. *Ukazuj, nehovor* – autor využívajúc svoju predstavivosť približuje prostredníctvom textu všetko abstraktné (čo videl, cítil, počul...), ktoré cez fiktívny „objektív kamery“ konkretizuje, čím nadobúda schopnosť presvedčivo tvoriť.

3. *Objav svoj vlastný hlas* – pokus o expresívne vyjadrenie myšlienok introspektívnym pohľadom do svojho vnútra, z ktorého pisateľ čerpá postoje vyjadrujúce aj tie najskrytejšie výpovede o jednotlivých životných problémoch, o svete. Vytvára si svoj individuálny štýl, ktorý je zároveň hlavným cieľom tvorivého písania.

2 Techniky tvorivého písania

Techniky tvorivého písania predstavujú **pracovné postupy, prostredníctvom ktorých sa pisateľ môže inšpirovať k vytvoreniu textu, pričom nezostáva v rovine „bežného uvažovania“**. Pomocou rozmanitých spôsobov písania má možnosť tvorivo produkovať očakávané útvary, ktoré sú výsledkom činnosti opierajúcej sa o konkrétnu techniku tvorivého písania.

V literatúre o tvorivom písaní sa stretneme s množstvom rozmanitých techník, ktoré sú kvôli prehľadnosti začlenené do príslušných skupín – techniky podľa literárneho druhu (prozaické, poetické, dramatické), podľa spôsobu práce s textom (produkčné a reprodukčné), podľa organizačnej formy práce (individuálne, kolektívne), podľa uplatnenia techník

v procese tvorby textu (prípravné techniky, techniky tvorby textu, techniky optimalizácie textu) a podobne (Klimovič, 2009, s. 95).

U M. Klimoviča (ibid., s. 95 – 140) sa môžeme stretnúť s podrobnou analýzou techník tvorivého písania v primárnej škole. Okrem spomínaného autora sa s klasifikáciou techník tvorivého písania vo vyučovacom procese oboznámime napr. aj prostredníctvom I. Böttcherovej (1999, In: Janíková, 2005/2006, s. 52), V. Eliášovej (2005, s. 5), ale aj ďalších autorov, ktorí sa týmto členením pokúšali zjednodušiť a sprehladniť širokú paletu možných spôsobov tvorenia textu. Mnoho zaujímavých nápadov v oblasti techník tvorivého písania prináša kniha O. Hníka: Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy (2007).

Techniky tvorivého písania majú svoje miesto vo výučbe materinského (i cudzieho) jazyka, lebo „poskytujú priestor na sebavyjadrenie a sebareflexiu, podnecujú tvorivosť, motiváciu a autokreáciu osobnosti a nenásilným spôsobom prepájajú výučbu jazyka a literatúry“ (Kočanová, 2006, s. 35). **Nemusia byť použité len ako hlavné jadro vyučovacej jednotky, ale môžu byť súčasťou (len) niektorej zo zložiek vyučovacieho procesu.** Z tohto pohľadu ich môžeme nájsť tak v úvodnej časti rodiaceho sa textu – pri hľadaní a zadaní témy, pri motivácii, pri samotnej expozícii, ako aj vo fixačnej a záverečnej fáze (O technikách pre vyhľadávanie tém podrobne informuje Z. Fišer: Tvůrčí psaní. Malá učebnice technik tvůrčího psaní, 2001).

Zatriedovanie techník do špecifických schém slúži na ich sprehladnenie, pričom platí, že žiadnu z nich nemožno priradiť výlučne do jednej zo skupín.

3 Slohová tvorivosť

Predpoklady na rozvoj tvorivosti sa u žiakov rozvíjajú v jazykovej i v slohovej zložke vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a literatúra, kde vystupuje do popredia uplatňovanie princípov v súlade s humanizáciou vyučovania. **Východiskom slohovej tvorivosti žiakov je predovšetkým psychologizácia a individualizácia slohového vyučovania,** snaha priblížiť sa vo vyučovaní slohu záujmom, citom dieťaťa, dopriať mu viac samostatnosti, čo sa slohového prejavu týka (Hudecová, 2007, s. 419).

Podstatou slohovej tvorivosti je prevedenie obrazu mimojazykovej skutočnosti do súvislého jazykového prejavu, teda vystihnúť vonkajšej priamej skutočnosti prostredníctvom jazykových prostriedkov (Kožmín, 1982/83, s. 45). Takýto jazykový prejav je svojím spôsobom jedinečný a neopakovateľný, pretože vzniká z jedinečnej a neopakovateľnej situácie autora. Tvorba takého prejavu si vyžaduje premyslený výber prvkov, ich usporiadanie aj výber jazykových prostriedkov.

Z psychologického hľadiska je slohová tvorivosť žiakov ovplyvnená rozdielmi v ich nadaní, čo je súbor vrodených vlôh. Ale ak jednotlivec nemá podmienky na to, aby vlohy rozvíjal, zostávajú nerozvinuté, alebo sa rozvinú len niektoré vlohy.

Slohová tvorba si vyžaduje aj zmyslové, pohybové či sociálne vlohy. Pôsobenie zmyslových vlôh sa prejavuje v pamäti, pohybové vlohy sa v kombinácii s jazykovými vlohami prejavujú silnejšou dynamikou výrazu a cez sociálne vlohy sú žiaci schopní vcítiť sa do duševných stavov iných ľudí, chápať medziľudské vzťahy (Hudecová, 2007, s. 420).

4 Predpoklady na rozvíjanie tvorivého slohu

Z. Kožmín (1982/83) vymedzuje tieto predpoklady potrebné na to, aby sa na hodine slovenského jazyka plne realizoval tvorivý sloh:

– *časté písanie*: je potrebné písať čo najviac rozsahom menších a stredne väčších cvičení, obsahovo zameraných na svet žiaka. Tieto cvičenia sú prostriedkom k sebapoznávaniu žiaka aj iných ľudí

- *neabsolutizovanie literárnych a slohových žánrov*: je účelnejšie vychádzať zo skutočnosti a potom dospieť k fixácii určitých slohových žánrov
- *plodné vyhranenie témy*: ide o to, aby sa pre žiakov vymyslela atraktívna téma, zodpovedajúca zásade veku primeranosti
- *podnety z prózy*: v umeleckej próze žiaci pozorujú, aké javy a v akom rozpätí zahŕňajú autori do svojho rozprávania, opisu
- *hodnotenie*: nejde len o hodnotenie učiteľom, ale aj o hodnotenie žiaka inými žiakmi; žiaci by si mali navzájom čítať práce, komentovať ich, zaujímať k nim postoje
- *publicita*: možnosť zverejnenia žiackych prác rôznymi formami (školský časopis, školské noviny, nástenka)
- *podnety z poézie*: možnosť rozvíjať fantáziu hrami s veršami básní

Podľa L. Hudecovej (2007, s. 421) možno tvorivosť na hodinách slohu rozvíjať prostredníctvom troch druhov aktivít:

- a) *úlohy, cvičenia a situácie* – umožňujúce žiakovi tvorivo myslieť, patria tu divergentné úlohy, úlohy a cvičenia na tvorivé vnímanie sveta, úlohy na rozvoj fantázie, imaginácie, obrazotvornosti, predstavivosti, fluencie, flexibility, originality, elaborácie
- b) *metódy, postupy* určené na rozvoj tvorivosti žiakov – napr. metóda problémového vyučovania, sokratovský rozhovor, brainstorming, morfológická analýza
- c) *vytvorenie tvorivej atmosféry* – žiaci by mali pracovať samostatne, vyhľadávajú si informácie, učia sa ich spracovať.

5 Tvorivé písanie ako súčasť slohovej výchovy

Tvorivé písanie chápeme ako jednu z oblastí produkčného slohu, ktorá môže prispieť k zvýšeniu kompetencie komunikovať v materinskom jazyku.

Z. Fišer nepovažuje tvorivé písanie za opozíciu k súčasnej didaktike slohu, ale za jej doplnenie a pokračovanie (Fišer, 2001, s. 32). **Cieľom tvorivého písania je rozvíjanie individuálneho štýlu pisateľa**, pričom dôraz sa kladie takisto na rozvoj obrazotvornosti, predstavivosti, fantázie. Tvorivé písanie využíva slohové útvary ako formu, ktorú pisateľ naplní istým obsahom. Významnú úlohu tu zohrávajú autorove jazykové dispozície a tvorivosť (ibid., s. 32). Zároveň však treba zdôrazniť, že **tvorivé písanie má opodstatnenie aj pri osvojovaní funkčného slohu**; ide v ňom v prvom rade o rozvíjanie komunikačnej zručnosti písať s pridaním atribútov písať tvorivo, zaujímavo, invenčne, no tiež adekvátne zámeru i funkcii textu.

Podľa V. Eliašovej (2006, s. 51) možno ponímanie tvorivého písania aplikovateľné vo vyučovaní jazyka zhrnúť do troch východísk:

1. tvorivé písanie ako prostriedok rozvíjania komunikačných zručností a komunikačnej kompetencie;
2. tvorivé písanie ako prostriedok formovania literárnej kompetencie;
3. tvorivé písanie ako metóda tvorivého vyučovania.

Techniky tvorivého písania možno zaradiť medzi ostatné zložky vyučovania materinského jazyka a naplniť tak tendenciu komplexného chápania vyučovacieho procesu nielen na úrovni medzizložkovej integrácie, ale aj nad rámec predmetu slovenský jazyk a literatúra. Tvorivé písanie nie je iba vlastný proces písania, je to celý komplex stratégií a postupov zahŕňajúci rôznorodé činnosti s textom, ktoré smerujú k poznávaniu zákonitostí tvorenia jazykového prejavu. Pri tvorbe textu „*pújde hlavne o vyskúšaní si možnosti výrazu*“ (Hník, 2007, s. 37).

6 Význam tvorivého písania

Tvorivé písanie sa stáva pre žiaka **zdrojom poznania v oblasti lexiky, syntaxe, štylistiky, noetiky a poetiky**, v neposlednom rade aj **čítania**. V predchádzajúcich desaťročiach sa kládol v materinskom jazyku dôraz najmä na zvládnutie jazykovej zložky predmetu, kde učiteľ zdôrazňoval potrebu ovládať pravopis jazyka (syntax, morfológiu, lexikológiu), pričom písomná a ústna komunikácia bola podhodnotená.

„Vďaka tvorivému písaniu môže učiteľ slovenského jazyka a literatúry:

- 1) svojim žiakom ponúknuť netradičný, ale pritom skutočne efektívny spôsob ako sa učiť slovenský jazyk a literatúru;
- 2) upustiť od direktívnych metód nútiacich memorovať učivo a naučiť žiakov vlastnému mysleniu, pociťovaniu, spomínaniu, uvažovaniu, tvoreniu, tvorivému učeniu sa;
- 3) zažiť radostnú, tvorivú atmosféru v triede, radosť z učenia i učenia sa, radosť z toho, že žiak môže mať často lepšie „nápad“ či „výsledky“ tvorivej činnosti ako sám učiteľ;
- 4) naučiť žiaka pomáhať poznávaniu svojich pocitov, skúseností, názorov, hodnôt s rovesníkmi, učiteľom, autorovmu textu, literárnym kritikom, atď.“ (Kamenská, 2007, s. 25).

Literatúra :

ČECHOVÁ, M. : Vyučování slohu. Úvod do teorie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1985. 260 s.

ČECHOVÁ, M. : Didaktika češtiny. Praha: SPN 1989. 254 s.

ČECHOVÁ, M. : Komunikační a slohová výchova. Praha: ISV nakladatelství 1998. 232 s.

ELIÁŠOVÁ, V.: Vymedzenie pojmu tvorivé písane pre cudzojazyčnú výučbu. Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní. Bratislava: MPC 2006, s. 41 – 52.

FIŠER, Z.: Tvůrčí psaní. Malá učebnice technik tvůrčího psaní. Brno: Paido 2001. 164 s.

FIŠER, Z.: Tvůrčí psaní interdisciplinárně. Místo oboru ve společenských vědách. In: Na stopě slovám. Příručka tvorivého písania pre učiteľov slovenského jazyka. Bratislava: Štátny pedagogický ústav 2007, s. 132 – 136.

GERMUŠKOVÁ, M.: Učiteľ ako blokátor i stimulátor tvorivosti. In: Biodromálne premeny učiteľa – učiteľ v premenách času. Zborník z vedeckého kolokvia s medzinárodnou účasťou konaného v dňoch 19. – 20. 6. 2003. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2003, s. 167 – 175.

HNÍK, O.: Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy. Jinočany: Nakladatelství H H 2007. 157 s.

HUDECOVÁ, L.: Tvorivosť v slohovom vyučovaní. In: Zborník materiálov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii. Kontinuitné a diskontinuitné otázky jazykovej komunikácie. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2007, s. 419 – 423.

JANÍKOVÁ, V.: Jazyková tvořivost a tvůrčí psaní v cizojazyčné výuce. In: Cizí jazyky, roč. 49, 2005/2006, č. 2, s. 52.

KAMENSKÁ, M.: Tvorivé písanie vo výučbe slovenského jazyka a literatúry a príbuzných predmetov. Sered' 2007. Dostupné na internete:

<http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/pedcit2007/6.pdf>

KOČANOVÁ, M.: Tvorivé písanie vo výučbe jazyka a literatúry. In: Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum 2006, s. 35.

KOŽMÍN, Z.: Předpoklady tvorivého slohu ve škole. In: Český jazyk a literatura, roč. 33, 1982 / 83, č. 6, s. 390 – 399.

KLIMOVIČ, M.: Tvorivé písanie v primárnej škole. Prešov: PU v Prešove 2009. 152 s.

MARCINOVÁ, M.: Princíp farebnosti – estetické a sémantické súradnice chromatických pomenovaní na materiáli vybraných prozaických textov. In: Aktuálne hodnoty ľudovej

kultúry a umenia vo vzdelávaní. Zborník z medzinárodnej konferencie, konanej v dňoch 25. – 26. 2. 2010 v Ružomberku. Ružomberok: VERBUM – Vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. 2010, s. 131 – 134.

MIHALKOVÁ, G.: Identifikácia básnickej obraznosti. In: Jazyk a literatúra v škole : zážitok a poznanie : [zborník z medzinárodnej konferencie Jazyk a literatúra v škole - zážitok a poznanie, 18. – 19.10. 2007 v Prešove]. - [Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied], 2008, s. 231 – 234.

PALENČÁROVÁ, J. – KESSELOVÁ, J.: Písanie ako proces alebo tvorivé písanie na 1. stupni ZŠ. In: Slovo o slove 2006, s. 71 – 78.

PETRÍKOVÁ, M.: O spontaneite života v umení. In: Slovo a obraz v komunikaci s dětmi. (Zborník materiálov z 12. okrúhleho stola KCD a Kabinetu literatury pro mládež, jazykové a literární komunikace na Pedagogické fakultě v Ostravě, konanej v dňoch 5. – 6. 11. 2009). Ed. R. Šink. Ostrava: Katedra českého jazyka a literatury s didaktikou, Pedagogická fakulta Ostravskej univerzity v Ostrave, 2009, s. 270 – 276.

TUMA, M.: Tvorivý človek. Bratislava: Obzor 1991. 240 s.

VRÁBLOVÁ, T.: Pokúsme sa siahnuť po vzdialených knihách. In: Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum 2006, s. 80.

Abstract

Kreatives Schreiben ist Produktion eines neuen originellen Werkes, das von verschiedenen Techniken und Methoden stimuliert ist. Die Techniken vom kreativen Schreiben sollen nicht nur im Kern des Unterrichtes gebraucht werden, sondern auch als ein Bestandteil von manchen Komponenten des Unterrichtes. Der Ausgang der Stilbildungskraft ist Psychologiesation und Individualisierung. Der Grund des Stiles ist die Ausführung der Extrasprachrealität in dem kohärenten Sprachausdruck. Das Ziel des kreativen Schreibens ist Entwicklung von dem Individualstil des Schreibers. Man kann aber sagen, dass kreatives Schreiben den Grund auch bei der Aneignung des Funktionsstiles hat. Kreatives Schreiben ist für den Schüler der Ursprung des Wesens im Gebiet von Lexik, Syntax, Stilistik, Poetik oder Schreiben.

Tento príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu KEGA č. 048PU-4/2011 *Učebnice a alternatívne učebné pomôcky na výučbu slovenského jazyka a literatúry ako súčasť nižšieho sekundárneho vzdelávania.*